

Julius Caesar genom seklerna

Julius Caesar skrevs troligen 1599 och bör ha haft urpremiär på den nybyggda Globe-teatern. Den trycktes första gången 1623 i den stora folieutgåvan av Shakespeares samlade pjäser. Som källa använde Shakespeare biografierna över Caesar, Brutus och Antonius i Plutarchos *Jämförande levnadsteckningar*. Därifrån tog han intrigen och många detaljer, men han tog sig stora friheter för att skapa en effektiv pjästext.

JULIUS CAESAR VAR EN VÄLKÄND och omdiskuterad person i renässansens Europa. En del såg honom som en tyrann, andra som ett ideal. I Shakespeares England övervägde det positiva. Caesars bok om kriget i Gallien lästes i latinskolorna och genom sin adoptivson Octavianus (Augustus) sågs han som upphov till den kristna eran.

PJÄSENS PORTRÄTT AV JULIUS CAESAR är nyanserat, man får både se hans starka och hans svaga sidor, både den gode härskaren och den fåfänge ledaren. De sammansvurna framstår i mer negativ dager, de talar om att mörda Caesar för vad de tror att han ska bli, inte för vad han är. De beskriver inte det som de planerar som ett mord, utan som ett offer åt gudarna. Men när dådet är fullbordat smörjer de in sina händer med hans blod. Hämnarna är inte mycket bättre, på en gång som de planerar sina aktioner mot mördarna kohandlar de om vilka andra motståndare de ska ta livet av.

JULIUS CAESAR SPELADES RELATIVT OFTA fram till 1642 då all teater förbjöds i England. När förbudet hävdes 1660 blev stycket åter populärt. Men nu började man ta bort repliker och scener som ansågs opassande i en tragedi, och sådant som stämde illa med bilden av Brutus som tragisk hjälte. Man slog också ihop många rollfigurer.

1762-1810 spelades pjäsen inte i London. Dess republikanska idéer ansågs farliga i en tid då de nord-amerikanska kolonierna gjorde upp-
ror mot kungamakten. Desto populärare blev den i det unga USA.

1812 GJORDE JOHN PHILIP KEMBLE en London-uppsättning som var starkt influerad av modernt historiemåleri. Han strävade efter korrekta romarkostymer och kulisser, samt hade över 90 personer på scen i uttrycksfulla grupperingar. Texten var kortad med 25 %. Under återstoden av seklet lade man ned stor möda på att få än mer historiskt riktiga uppsättningar, men det fanns också en tendens att ta med mer av pjästexten.

– Jag är poeten Cinna! Jag är poeten Cinna! (Akt III, scen 3)

HERTIG GEORG AV SAXEN-MEININGEN oroade sig för tysk teaters låga kvalitet. Han startade en teatertrupp, där Shakespeare var viktig i repertoaren. *Julius Caesar* hade premiär i Berlin 1874 och spelades på turné över hela Europa fram till 1890. Truppens styrka låg i massscener och historisk exakt-
het, men man spelade också hela texten. Scenen med poeten Cinna, som varit struken i nästan två sekl-
er, visade sig synnerligen slagkraftig.

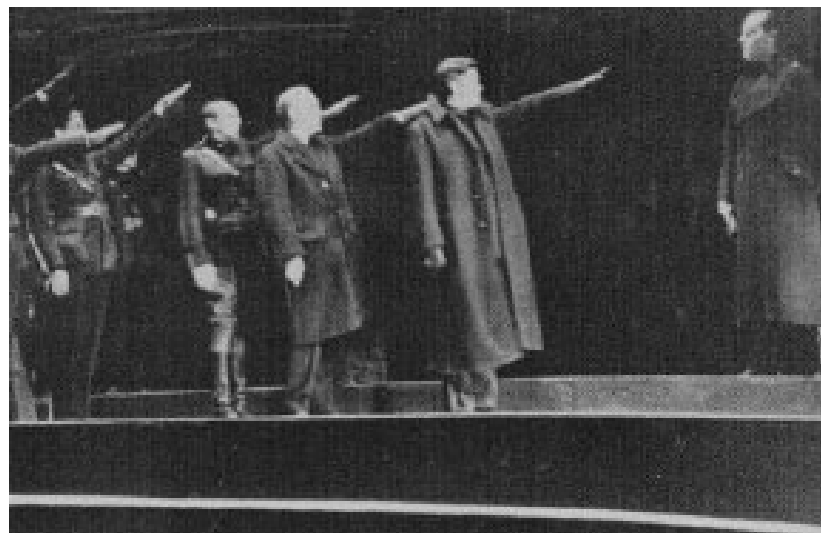

Bild från Orson Welles uppsättning av *Julius Caesar* (1937) som förde tankarna till Mussolinis Italien

PÅ ENGELSKSPRÅKIGA SCENER förblev skalden borta länge än. Han var inte ens med i en storslagen jubileumsföreställning 1916. Där fick Frank Benson, som regisserat och spelade titelrollen, direkt efter applådtack sminkad och klädd som Caesars ande gå upp i den kungliga logen och bli adlad.

1900-TALETS MEST BERÖMDA uppsättning gjordes av 22-årige Orson Welles i New York 1937. Man spelade i modern kostym, med starka anspelningar på Mussolinis Italien. Texten var kortad till 90 minuter, men poeten Cinna var inte bara med – hans scen var utökad med några repliker från *Coriolanus*.

MODERN KOSTYM OCH AKTUELLA kopplingar har fortsatt att vara populärt. Caesar har spelats i Fidel Castro-mask, som Charles du Gaulle, Michail Gorbatjov och Margaret Thatcher. Sådant kan vara effektivt – men trasslar till det för andra rollfigurer och för pjäsen som helhet. Det är dock aldrig självklart hur man ska klä rollfigurerna i *Julius Caesar*. 1599 hade aktörerna troligen elizabetansk kostym, med inslag av romersk antik.

Det har blivit vanligare att avglorifiera Brutus. Många uppsättningar har tagit fasta på att han – som är uppskattad av såväl vän som fiende – misslyckas med det mesta. Han tar fel på datum, han slår fast att Antonius

inte behöver mördas med Caesar, han låter Antonius hålla liktal. När Cassius vill invänta fienden i en stark ställning bestämmer Brutus att man ska rycka fram mot Filippi.

FÖRR FRAMHÖLL KRITIKER GÄRNA att pjäsen borde hetat Brutus. Caesar är bara pjäsens fjärde största roll och dör innan man hunnit halvvägs. Nu tar man oftare fasta på att Caesar dominerar händelserna även efter sin död. Cassius och Brutus tar sina liv med de dolkar som de använt vid mordet och deras sista ord gäller honom. I många uppsättningar har Caesars vålnad fått vara med i flera scener där den inte har någon replik. Åtminstone en gång har samma aktör som spelar Caesar också fått ta hand

– Han var den bästa romaren bland dem alla.
Varenda sammansvuren, utom han,
drevs till sitt död av ilskan emot Caesar.
(Antonius om Brutus. Akt V, scen 4)

om smårollerna som Pindarus och Strato, de män som bistår Cassius respektive Brutus vid deras självmord.

MODERNA UPPSÄTTNINGAR BROTTAS med hur man ska gestalta Brutus och Antonius stora tal. Modern teaterekonomi tillåter sällan stora hopar

med statister på scen. De få gånger man tagit sig råd till det har resultatet inte alltid blivit lyckat. Att sprida ut en handfull aktörer bland teaterpubliken för att få den att bli den massa som talas till har prövats ibland. I en föreställning jag såg på Royal Shakespeare Company försökte man skapa massan enbart med ljud från högtalare. Det blev löjligt.

Julius Caesar är ingen lättspelad pjäs, men den rymmer stora möjligheter. Det är inte helt förvånande att den ligger på tolfte plats bland de mest spelade dramerna på teatrar i Stratford-upon-Avon åren 1879–2004.

Text: Kent Hägglund

Hos Plutarchos hämtade Shakespeare sitt material

Plutarchos (ca 46 – ca 120 e Kr) var en grekiskspråkig författare och filosof, som levde i staden Chaironeia i Beotien (nära Delfi). Grekland var sedan länge erövrat av och integrerat i det romerska riket, och han studerade och reste på många håll: Athen, Alexandria, Rom, med mera. Hans mest berömda arbete är *Jämförande levnadsteckningar*, där berömda greker och romare ur historien ställdes mot varandra i parvisa biografier, Theseus jämfördes med Romulus, Alexander den store med Julius Caesar, osv.

För Plutarchos var det här troligen ett sätt att visa att den grekiska historien rymde lika framstående personer som den romerska. Alla biografierna handlade om män, tyngdpunkten låg på dem som varit framgångsrika statsmän och härförare.

De här välskrivna levnadsteckningarna har lästs flitigt genom seklerna, först i latinsk översättning och från renässansen även på många folkspråk. Många menar att Plutarchos är den antika författare som betytt mest för att forma eftervärldens syn på den grekiska och romerska antiken. Från 1800-talet har dock

historiker blivit medvetna om att hans biografier inte är tillförlitliga som källor. Det finns ingen komplett modern översättning, varken till engelska eller svenska.

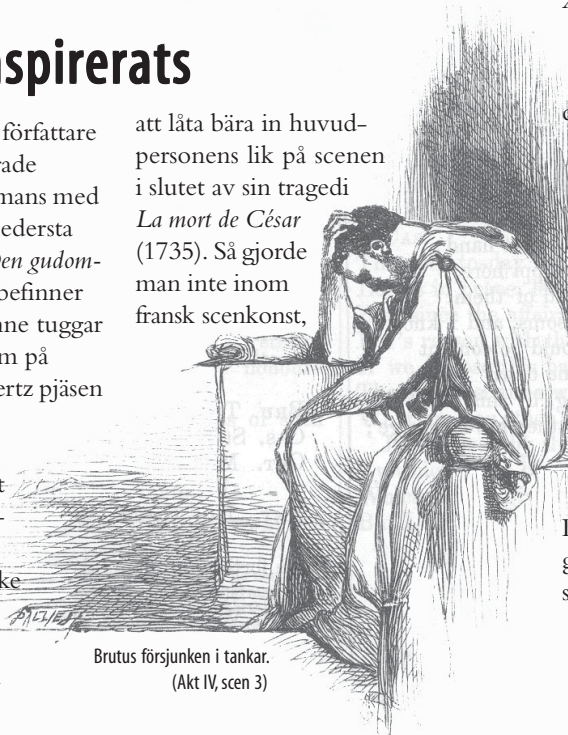
WILLIAM SHAKESPEARE ANVÄNDE SIG mycket av *Jämförande levnadsteckningar*, i sir Thomas Norths översättning (1579, från en fransk version). I *Julius Caesar*, *Antonius och Cleopatra* samt *Coriolanus* lånar han särskilt mycket från Plutarchos, men man kan också se påverkan i *Titus Andronicus*, *En midsommarnattsdröm* och *Timon från Athen*.

Andra som inspirerats

Brutus har fascinerat många författare genom seklen. Dante placerade honom och Cassius (tillsammans med Judas Iskariot), i Helvetets nedersta och hemskaste krets, i sin *Den gudomliga komedien* (ca 1320). Där befinner de sig i Satans mun och denne tuggar på dem för evigt. Så sent som på 1940-talet skrev Sigfrid Siwertz pjäsen *Brutus* som hade premiär på Dramaten 1943.

Julius Caesar har inspirerat än fler diktare. I den medeltida sagan *Huon de Bordeaux* får man veta att den romerske härskaren var far till älvkungen Oberon. Voltaire gjorde smått skandal genom

att låta bära in huvudpersonens lik på scenen i slutet av sin tragedi *La mort de César* (1735). Så gjorde man inte inom fransk scenkonst,

Brutus försjunken i tankar.
(Akt IV, scen 3)

där skulle hemskheterna bara berättas.

George Bernard Shaw skrev en pjäs om Caesar and Cleopatra (1899). Under 1900-talet har också Julius Caesar figurerat i ett stort antal italienska och amerikanska kostymfilmer. Idag är han nog mest känd som en betydelsefull men litet löjlig bifigur i fransmännen René Goscinny och Albert Uderzos serie *Asterix*. Där skyntar också Brutus några gånger, en sur ung man som står vid sidan av Caesar och blänger.

Texter: Kent Hägglund